

TANULÁSI ZAVAROK

– PEDAGÓGIAI ÉS LÉLEKTANI ÖSSZEFÜGGÉSEK

Napjaink iskolája hatalmas információ-tömeget nyújt át a tanulóknak. Elvárja, sőt megköveteli a kiváló teljesítést, az egyre növekvő ismeretmennyiség szinte tökéletes elsajátítását – vagy annak reprodukálását (?). Az iskolarendszerünk teljesítményorientált. Sokat kíván átadni, megtanítani, a begyakorlásra már kevesebb időt fordít. A tanulak így nem épülnek be a kompetenciák körébe. A tanuló bekerül az elvárások és a megfelelési kényszer büvökörébe, sokuknak gondot okoz a megfelelés nyomása. A túlterheltség pedig közérzetromlással, pszichoszomatikus tünetekkel, panaszokkal, fájdalommal és félelmekkel jár.

Ugyanakkor a pedagógus, szülő és a gyermek szeme előtt ott lebeg a sikeres óvodai felkészítés/felkészülés, a kudarc nélküli iskolakezdés, a jól megpályázott továbbtanulás, majd a fiatal felnőtt szerencsés társadalmi beilleszkedésének célja. Ezek elérését sokféle tényező befolyásolja:

- Az egyén egészségi állapota, teherbíró képessége;
- Értelmi, szellemi adottságai, készségei és képességei a beszédészlelés és -értés terén, a verbális képességei és kommunikációjának minősége, a tanulás sebessége, megfelelő irányultsága;
- Személyiségéből fakadó tulajdonságok, belső vágy, érdeklődés és kitartás, melyet a tanulás iránt tanúsít;
- Az oktatás minősége, csoportlétszám, a csoport összetétele, a pedagógus által használt módszerek különbözősége

– frontális, differenciált vagy egyénre szabott oktatás;

- A pedagógus személyiségstruktúrája, pedagógiai képességei, szakmája iránti elhivatottsága;

- A család anyagi lehetőségei, kulturális színvonala, érdeklődése, érzelmi légköre.

Az oktatáskutatókat a múlt század 60-as éveitől foglalkoztatta a kérdés, vajon milyen sajátosságokkal bírnak azok a tanulók, akik eltérően teljesítenek társaiktól. Ekkor jelent meg a tanulási zavar fogalma, melyről azóta számos írásban olvashatunk. Napjainkban egyre nő a tanulásban alulteljesítő tanulók száma. Az alulteljesítés megjelenési formái, tünetei sokféle okozati háttérrel bírnak. A különböző elméleti szakterületeken kutatók sem egységes módon közelítik meg a témát. Nincs egységes elbírálása az IQ szerepének és értelmezésének a tanulási zavarok elméletével összefüggésben. Sőt, a jelenség megnevezése sem egységes: a tanulási zavart tanulási problémának, nehézségnek, hiányosságnak, rendellenességnek, elmaradott fejlődésnek, akadályozottnak, képességzavarnak stb. is nevezik.

A szakirodalom a tanulási korlátokat a következő felosztásban tárgyalja:

- **tanulási nehézség** (elmaradás, gyengeség) – Ezt betegség, szociális hátrány, gyakori iskolaváltás, a családi körülmények hirtelen megváltozása válthatja ki. Ez a korlátozás a környezetből fakad, és általában átmeneti jelleggel bíró változás következtében alakul ki, így a család, iskola együttműködésével, lassan, javítható.

- **tanulási zavar** – Egyenetlen és elmaradó tanulási eredményesség jó képességű és ép érzékszervű tanulónál, a pszichikus funkciók fejletlenségének, éretlenségének folytán. Hosszú távon fennmaradó probléma, melynek tünetei korai felismeréssel és fejlesztéssel enyhíthetőek.

- **tanulásban akadályozottság** – A tanulás minden területén (valamennyi tantárgyban) átfogóan és tartósan jelentkezik. Különösen jellemző itt a kognitív funkciók alacsonyabb szintje. Enyhe értelmi fogyatékoság is kísérheti. A továbbtanulás speciális iskolában, ill. integráció formájában valósulhat meg.

A fentiekből kifolyólag különbséget kell tennünk a tanulási zavar és az iskolai készségek normális változatainak megjelenése között, valamint az oktatásbeli hátrányt okozó egyéb faktorok következtében megjelenő lemaradás között.

A **tanulási zavar** olyan ép értelmű és ép érzékszervű gyermekek esetében használatos fogalom, akik az iskolai követelmények teljesítéséhez szükséges egy vagy több képesség zavart működése miatt egy vagy több tantárgyból nem tudnak megfelelni. Itt mindig különbség található a tanulási teljesítőképesség (a kimutatott intelligenciaszint) és a teljesítmény (ami az elvárhatónál alacsonyabb) között. A tanulók megismerési (kognitív) funkciói rendellenes működnek, valamint sajátos magatartás – kontrollképtelenség, érzelmi kiegyensúlyozatlanság, hiperaktivitás – figyelhető meg náluk. A tanulási zavar nem lustaság, hanem ún. diszfunkció, hiszen az agy másképp működik. Nem a gyerek eszével, szorgalmával van tehát a „baj”, hanem a trivium elsajátításához szükséges alapfunkciók fejletlensége okozza a nehézséget, melyek még nem jutottak a szükséges szintre. A tanulási zavarral küszködőket nevezhetnénk Gyarmathy Éva ajánlására „MÁS-KÉPPEN TANULÓKNAK”, akik az információ feldolgozásnak más, speciális módját alkalmazzák. Gyarmathy Éva, Sarkady Kamilla, Zsoldos Márta, Meixner Ildikó szerint az enyhe értelmi fogyatékoság, érzékszervi sérülés és beszédhibák is eredményezhetnek tanulási zavart, azonban míg a tanulási zavaros személy tantárgyakat tekintve nagyon változatos eredményt produkál, addig az értelmi fogyatékkal élő tanuló teljesítménye általános és egyenletes elmaradást mutat.

A TANULÁSI ZAVAROK TÍPUSAI

I. Részképesség-zavarok: A részképességek a komplex teljesítmények (olvasás, írás, számolás) elsajátítását és kivitelezését lehetővé tevő kognitív (megismerő) és motoros (mozgásos) funkciók. Az itt mutatkozó deficit a részképesség-zavar, mely független az intelligenciaszinttől.

I. A kognitív funkciók zavarai:

- a percepció (érzékelés) zavarai – egyensúly; hallás-, látásdifferenciálás, alak-háttér felismerés, alak-forma tartás, sorrendiség, térérzékelés, térorientáció, egyensúly, saját test érzékelésének problémái

- figyelemzavar – az összpontosítási készség gyengesége, irányultságának zavarai

- emlékezeti problémák – a hallottak, látottak bevésése, tárolása, felidézése nehézségei

- a gondolkodás zavarai – rész-egész, alá-fölérendeltség, relációs, ok-okozati összefüggések, az elsajátított ismeret hasznosítása, ill. nem hasznosításának problémái új feladat- vagy élethelyzetben

2. A motorium zavarai:

- izomtónusos zavarok – izomfeszültség, a mozgásigény zavarai

- nagymozgások zavarai – ügyetlen, bizonytalan a tornán, botladozik

- finom mozgások zavarai – ujjak, kéz-izomzat, szájizomzat, szem körüli izmok renyhésége

- a cselekvés tervezésének a zavarai – fejletlen testséma, kialakulatlan lateralitás

- hiperaktivitás – állandó mozgás igénye, nyugtalanság, előbb cselekszik, mint gondolkodik, türelmetlen, nem figyel másokra, nehéz lekötni a figyelmét.

II. Komplex tanulási zavarok

Olyan speciális tanulási nehézségek, amelyek elsősorban az olvasás, írás, számolás elsajátítása során jelentkeznek. A tanuló képtelen normál körülmények között, normál módszerekkel elsajátítani az ismereteket. Leggyakoribbak:

1. Diszlexia – a kései beszédelsajátítás, ill. a hibás beszéd gyakori következménye. Az olvasástanulás zavarai.

2. Diszgráfia – az írás, helyesírás zavarai, mely társulhat a diszlexiához. Hasonló a megjelenési formájuk is: betűtévesztés, -csere, -kihagyás, -helyettesítés, sorrendcsere, jelentésváltoztatás. Ezek a hibák az izommozgás elégtelenségéből adódnak, rendezetlen írásképhez és helyesírási hibákhoz vezetnek.

3. Diszkalkúlia – számolási zavar, a matematikai fogalmak, műveletek, technikák helyes elsajátítási és alkalmazási képtelensége.

III. A viselkedés, énkép és önértékelés zavarai

Az előbb felsoroltak hiánya esetén beilleszkedési és magatartási zavarok jelentkezhetnek, melyek nehezítik az egyén elfogadását a közösséggel. Ilyenkor a gyermek nem képes viselkedését a szociális körülményeknek megfelelően szabályozni, alacsony a toleranciaszintje, nem reális az önértékelése (túlértékelés, alulértékelés), érzelmileg labilis, szorong, és gyenge a tanulási érdeklődése, motivációja is. Ide tartoznak:

1. Hiperkinetikus zavarok – a szabályok megszegése, gyakori konfrontáció

2. Magatartási zavarok – visszatérő, tartós diszszociális, agresszív, dacos viselkedés. Súlyosabb a gyerekcsínynél: durva bánásmód a társakkal, állatokkal, tárgyakkal, erőfitogtatás, iskolakerülés, lopás, hazudozás kísérei

3. Kevert magatartási és emocionális zavarok – az agresszív, kihívó viselkedés kombinálódik depresszióval, szorongással

4. Tikk-zavarok – önkéntelen, visszatérő mozgás vagy hangok formálása (nem ritmusos).

A szakszolgálatok – a pedagógiai-pszichológiai tanácsadó és prevenció központok, valamint a gyógypedagógiai tanácsadók – jelentősége abban áll, hogy segítse a gyermek, a tanuló bárminemű elmaradásának, hiányosságának korai felderítését, hogy a célirányos fejlesztés mielőbb elkezdődhessen. Az idegrendszer képlékenysége idővel csökken, s érdekünk, hogy a fejlesztés a képességtérület szenzitív periódusa alatt történjék, mivel a fejlesztés abban az időben a leghatékonyabb. Ekkor van a legnagyobb esély a zavar kiküszöbölésére, a megfelelő kompenzációs készségek kialakítására, a helyettesítő módszerek

beépülésére. Az életkor növekedésével egyre nehezebb a teljes siker elérése.

A képességeknek megfelelő teljesítmény jó alapot teremt az optimális személyiségfejlődéshez. Mérhetetlen fontossággal bír, ha a tanulók teljesíteni képesek, kompetens személynek látják magukat. A siker együtt jár a pozitív önjellemzéssel, míg a kudarc negatív önértékelést hoz magával. A folyamatos kudarc, stresszhelyzet, melyek a tanulási zavarral küzdőket a tanulmányaik során érik, másodlagos magatartási zavarok forrásai lehetnek.

A pedagógus és a szülő egyaránt felelős azért, hogy a gyermekben helyes énkép alakuljon ki. Minden ember értékes, egyedi és megismételhetetlen, legyen az gyermek vagy felnőtt. A sok kudarcot megélt gyermekeknél ezt a gondolatot újra és újra meg kell erősíteni. Fontos, hogy a gyermek világosan lássa az erősségeit, a felnőttnek pedig az a feladata, hogy láttassa azt meg vele, így a továbbtanulásnál, pályaválasztásnál, akár a párválasztásnál is az erősségeire fog tudni építkezni. A megerősítés leghatékonyabb módja a játékos foglalkozásvezetésben rejlik. Játék közben felmerülnek a kérdések: Miben vagyok jó? Melyik foglalkozás illene hozzám? Mi érdekel igazán? A fejlesztő játéknak és egyéb tevékenységeknek időt, helyet, teret kell biztosítani minden tanulási zavarral küzdő egyén napi foglalatosságában, az iskolában és otthon. Javasoltak az origami, tangram, kirakós játékok, mozaik, labirintusok, számösszekötős játékok, feladatok, memorik-pexeso, társasjátékok, táblajátékok, kártya, szókitalálók, találós kérdések, mese, vers, ének, rajz, agyagozás, bábozás, népi játékok, sport-, mozgásjátékok alkalmazásai.

